

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ БЮДЖЕТІВ РІЗНИХ РІВНІВ

Розглянуто динаміку, структуру і тенденції надходжень податку на доходи фізичних осіб до Державного та місцевих бюджетів, наведено чинники зростання надходжень від податку та надано пропозиції щодо підвищення його фіскальної ефективності

Постановка проблеми

Податки є основним інструментом державної політики, оскільки виконують фіскальну функцію і є основним джерелом покриття видатків держави. Тому питанню податкового реформування, направлено на збільшення доходів бюджету та одночасно підтриманню соціальної рівноваги у суспільстві, завжди приділялася увага як зі сторони законодавчих органів влади, так і з боку науковців.

Серед основних податків чинної системи оподаткування України можна виділити податок на доходи фізичних осіб. Проте, наразі його фіскальна ефективність має низку проблем, пов'язаних із механізмом оподаткування доходів громадян, законодавчою нестабільністю у методиці розрахунку суми податку, так і правової оцінки окремих нормативних положень прибуткового оподаткування.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Проблеми, що виникають при оцінці фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб, стосуються, по-перше, недосконалості фінансового забезпечення функціонування місцевих бюджетів. Це призводить до постійних змін умов формування доходної і витратної частин місцевих бюджетів. По-друге, це нераціональне співвідношення різних ланок бюджетної системи, яка пов'язана з визначенням на законодавчому рівні принципів розподілу надходжень від загальнодержавних податків, закріплення надходжень від податків за бюджетами відповідного рівня. Тому розв'язання цих питань потребують подальшого вивчення та досліджень.

Дана проблема не залишається поза увагою таких відомих вітчизняних фінансистів, як В. Андрущенко, М. Азарова [9], О. Василика [10], М. Деркача

[11], П. Мельника, В. Мельника, С. Онишко, Л. Тарангул, А. Соколовської, В. Федосова, К. Швабія [12], С. Юрія та ін.

Метою дослідження є аналіз впливу податку на доходи фізичних осіб у формуванні місцевого бюджету м. Житомир та виявлення тенденцій його фіскальної ефективності.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- проаналізувати динаміку податків і платежів до місцевого бюджету м. Житомир;
- дослідити фіскальну роль податку на доходи фізичних осіб у формуванні державного та місцевого бюджетів;
- обґрунтувати напрями поліпшення фінансового забезпечення місцевого самоврядування за рахунок справляння податку з доходів фізичних осіб.

Об'єктом дослідження є процес формування Державного та місцевого бюджетів загалом та зокрема, у частині податку на доходи фізичних осіб.

Методи дослідження. В основу методологічного забезпечення дослідження економічних явищ, що мають місце у податковій системі, покладено системний підхід, який дозволяє розглядати окремі податки (у т. ч. і податок на доходи фізичних осіб) у взаємозв'язку і взаємодії. За допомогою методів індукції і дедукції розглянуто загальні тенденції формування бюджету м. Житомир та окремої статті його доходів від податку на доходи фізичних осіб. Для дослідження фіскальної функції прибуткового оподаткування використано статистико-економічний метод, зокрема, такі його прийоми, як порівняння, середні та відносні величини. Для наочного зображення отриманих результатів використано графічний та табличний методи.

Результати досліджень

Однією із функцій, що притаманна будь-яким податкам, є фіскальна функція, яка полягає у формуванні фінансових ресурсів держави та проявляється у поповненні доходної частини бюджету. В основу реалізації даної функції покладено принцип фіскальної ефективності, який полягає у максимізації надходжень, мінімізації видатків на адміністрування, еластичності податкового механізму.

Довгий час фіскальна функція була основною функцією податків та зводилася до забезпечення держави джерелами грошових коштів для фінансування державних витрат. З підвищенням соціального значення податків та їх ролі у суспільстві й житті громадян фіскальна функція стала існувати поряд із соціальною, дія якої полягає у перерозподілі доходів між різними соціальними групами населення.

Податок на доходи фізичних осіб є типовим прикладом поєднання зазначених функцій, оскільки механізм його справляння включає і деяке

послаблення податкового навантаження соціально незахищених верств населення.

Для дослідження фіскальної функції податку на доходи фізичних осіб було проаналізовано темпи зростання податку та його питома вага у структурі доходів Державного, місцевих бюджетів та бюджету м. Житомир, а також порядок розподілу податкових надходжень цього податку між бюджетами різних рівнів.

Податковий кодекс України [5] визначає податок на доходи фізичних осіб як загальнодержавний податок, який є джерелом поповнення як державного, так і місцевого бюджетів у порядку розподілу, визначеному Бюджетним кодексом України [1]. Відповідно до ст. 65 Бюджетного кодексу України, до доходів міст обласного значення зараховується 75 % податку, що сплачується згідно з Податковим кодексом. Таким чином, значна частина цього податку є джерелом формування доходів місцевого бюджету Житомира.

Надходження від податку на доходи фізичних осіб до Державного бюджету у 2010 р. становили 51 млрд грн проти 44,5 млрд грн у 2009 р. [7]. Разом з тим, питома вага податку у загальних доходах Державного бюджету складає 21,2 %, що на 4,9 % більше, ніж у 2009 р. Останніми роками спостерігається тенденція збільшення надходжень від податку на доходи фізичних осіб як до Державного, так і до місцевих бюджетів, причому, темпи зростання за 2008–2010 рр. значно перевищують темпи збільшення надходжень від справляння інших податків (табл. 1).

Таблиця 1. Частка податку на доходи фізичних осіб у доходах державного, місцевих бюджетів та бюджету м. Житомир, %

Бюджетний рівень	2008 р.	2009 р.	2010 р.	Зміна у 2010 р. від	
				2008 р., з.п.	2009 р., з.п.
державного бюджету, у тому числі податкових надходжень	15,40	16,30	21,20	+5,80	+4,90
	20,20	21,40	24,80	+4,60	+3,40
місцевих бюджетів, у тому числі податкових надходжень	34,50	47,00	32,20	-2,30	-14,80
	39,94	59,8	63,35	+23,71	+3,55
бюджет м. Житомир, у тому числі податкових надходжень	63,07	65,69	67,48	+4,41	+1,79
	70,0	71,5	78,91	+8,91	+7,41

Джерело: [3, 4, 6, 7, 8].

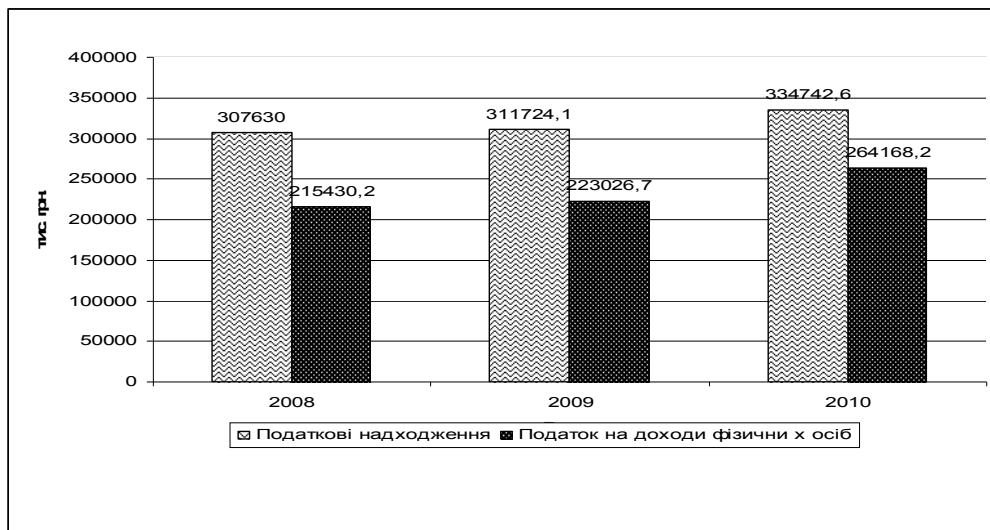
Із таблиці 1 видно, що простежується різне значення податку на доходи фізичних осіб у доходах державного і місцевих бюджетів. Так, у структурі місцевих бюджетів його частка складала 39,94% у 2008 р. та зросла до 63,35% у 2010 р, у бюджеті м. Житомир, відповідно, з 70,0% до 78,91%. У той час, як питома вага податку у складі податкових надходжень Державного бюджету у

2008 р. складала 20,2% і за цей період збільшилася лише на 5,8 п.п. Зростання суми податку на доходи у структурі бюджетів різних рівнів пов'язана, у першу чергу, із зростанням рівня заробітної плати, в зв'язку із чим і збільшується сума утримуваного із неї податку.

Питома вага податку на доходи фізичних осіб у структурі податкових надходжень бюджету міста Житомир переважає середні показники його частки у складі місцевих бюджетів України. Це пов'язано, в основному, із невеликим значенням податку на прибуток підприємств і ПДВ, що свідчить про невисокий економічний розвиток міста і незначні економічні показники діяльності його підприємств.

У структурі доходів бюджету м. Житомир податок на доходи займає найбільшу питому вагу. Динаміка цього податку у складі податкових надходжень бюджету міста представлена на рисунку 1.

У 2010 р. у бюджет міста Житомир було отримано 264168,2 тис. грн податку на доходи фізичних осіб, що на 41141,5 тис. грн більше, ніж у 2009 р., та на 48738 тис. грн більше, ніж у 2008 р. Загальне перевищення надходжень у 2010 р. складає 18,5% від 2008 р. та 15,6% від 2009 р.

Рис.1. Роль податку на доходи фізичних осіб у податкових надходженнях до місцевого бюджету м. Житомир

Джерело: [3, 4].

Але збільшення показників за цей період не означає виконання їх запланованих значень та повного забезпечення фіскальної функції податку на доходи фізичних осіб.

Дані про забезпечення виконання запланованих надходжень до бюджету податку на доходи фізичних осіб представлені у (табл. 2).

Таблиця 2. Виконання податкових надходжень з податку на доходи фізичних осіб бюджетів різних рівнів, %

Бюджетний рівень	2008 рік	2009 рік	2010 рік	Зміна у 2010 році від	
				2008 р.,з.п.	2009 р.,з.п.
державний бюджет	100,3	98,4	100,8	+0,5	+2,4
місцеві бюджети	76,6	99,1	101,0	+24,4	+1,9
бюджет м. Житомир	99,6	94,9	96,1	-3,5	+1,2

Джерело: [3, 4, 6, 7, 8].

Дані таблиці 2 свідчать про переважне збільшення рівня виконання реальних надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету до запланованих. Однак, у 2009 р. за бюджетами усіх рівнів спостерігається недовиконання за цією статтею надходжень, пов'язаних із наслідками кризових явищ, що спіткали світову економіку, у тому числі і національну, які проявлялися у збільшенні кількості безробітних, а отже, і зменшенні податкової бази за даним податком. Але уже у 2010 р., за даними Держстату, номінальні доходи населення, у порівнянні з 2009 роком, зросли на 23,1%, що і вплинуло на збільшення надходжень до бюджету від податку на доходи та забезпечення виконання планового їх рівня.

Аналіз виконання плану надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету показує, що, в цілому, його фіскальна функція не реалізується, і заплановані надходження не досягають стовідсоткового виконання. В даному випадку велику роль відіграє правильне планування і прогнозування надходжень від податку. Практика прогнозування податкових надходжень ґрунтується на наукових методах з використанням економетричних моделей. Саме інформація спрогнозованої суми податку на доходи фізичних осіб слугує початковою інформацією для розрахунку прогнозу надходжень податку на прибуток підприємств, ПДВ, і від точності й обґрунтованості цих показників залежить забезпечення фіскальної функції податків.

Виконання фіскальної функції податку залежить від багатьох чинників, основними з яких, що позитивно впливають на надходження податку з доходів фізичних осіб, є:

- зростання номінального ВВП;
- зростання витрат на оплату праці;
- легалізація виплати заробітної плати;
- позитивні тенденції до зростання доходів низькооплачуваних верств населення через державне підвищення мінімальних соціальних гарантій;
- зростання змішаних доходів домашніх господарств за рахунок індивідуальної підприємницької діяльності.

Зазначені чинники сприяють не тільки збільшенню надходжень до бюджету від податку на доходи фізичних осіб, але й мають позитивний вплив як на економічне зростання країни, так і підвищення життєвого рівня населення. Факторами, що безпосередньо забезпечують виконання і фіскальної та соціальної функцій податку на доходи фізичних осіб, є:

- підвищення мінімальної заробітної плати;
- підвищення прожиткового мінімуму на одну працездатну особу;
- випереджаюче (порівняно з темпами росту ВВП) зростання доходів населення, насамперед, заробітної плати, посилення стимулюючої функції заробітної плати.

Також необхідно відмітити, що податок на доходи фізичних осіб є однією із найвпливовіших форм взаємовідносин між державою, органами місцевого самоврядування і громадянами з приводу утримання частини доходів з останніх для створення грошових фондів державного й місцевого значення. Саме, переважно за рахунок податку на доходи фізичних осіб, органи державної і місцевої влади спроможні виконувати покладені на них функції.

Висновки

1. Для забезпечення виконання бюджету посилюється фіскальна функція податків. Але її виконання щодо податку на доходи фізичних осіб має здійснюватися у взаємозв'язку із регулюючою функцією, зокрема, соціальною її спрямованістю.

2. Податкова система виникає і розвивається разом із державою. У багатьох країнах світу саме оподаткування фізичних осіб відіграє домінуючу роль при наповненні дохідної частини бюджету. В Україні питома вага надходжень від фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів коливається в межах від 35 до 65%. Тобто оподаткування фізичних осіб істотно впливає на утримання бюджетної сфери міст. Темпи надходжень від зростання податку в останні роки, в основному, обумовлені зростанням реальних доходів громадян та рівнем інфляції.

3. Питома вага податку на доходи фізичних осіб м. Житомир, у порівнянні із середнім його значенням у структурі місцевих бюджетів, значно вищий і становить від 63,07% до 67,48%, або від до 78,91% усіх податкових надходжень бюджету.

4. Підвищення життєвого рівня населення позитивно впливатиме на фіскальну ефективність податку на доходи фізичних осіб.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження слід зосередити на пошуку напрямів удосконалення механізму оподаткування доходів громадян, а також удосконаленню механізму податкового планування податку на доходи фізичних осіб з метою забезпечення

достовірності і обґрунтованості надходжень від цього податку у Зведений бюджет України та до місцевих бюджетів.

Література

---

1. Бюджетний кодекс України від 8.07.2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України, 2010, с. 22.
  2. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2009 рік : звіт департаменту з питань бюджетної політики Рахункової палати України [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
  3. Звіт про виконання міського бюджету за 2010 рік : рішення Житомир. міської ради від 14.04.2011 р. № 115.
  4. Звіт про виконання міського бюджету за 2009 рік : рішення міської ради від 8.04.2010 р. № 96.
  5. Податковий Кодекс України від 2.12.2010 р., № 2756. – К.: Алерта, Центр учбової літератури, 2011. – 584 с.
  6. Про Державний бюджет України на 2011 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 23.12.2010 р. № 2857-VI [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
  7. Про звіт про виконання Закону України "Про Державний бюджет України на 2010 рік": постанова Верховної Ради України від 15.03.2011 р. № 3128-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 22–23, № 24–25, ст. 263.
  8. Статистичний щорічник Житомирської області за 2009 р. / за ред. Л.О. Рижкової. – Житомир, 2010. – 478 с.
  9. *Азаров М. Я.* Формування бюджетної політики економічного зростання / *М. Я. Азаров* // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 6.
  10. *Василик О.Д.* Державні фінанси України / *О.Д. Василик, К.В. Павлюк* – К.: НІОС. – 2002. – 608 с.
  11. *Деркач М.* Проблеми місцевих бюджетів / *М. Деркач* // Голос України. – 2008.- від 23 листопада. – С. 3–6.
  1. *Швабій К.І.* Оподаткування доходів населення: проблеми науки та практики: [монографія] / *К. І. Швабій.* – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2009. – 296 с.
-
-